niet-noodzakelijk werk eischt, zwaarder zondigt dan de arbeider, die dit verricht. Maar ook, dat het verrichten op den Zondag van wat waarlijk *is* „werk van noodzakelijkheid", niet als zonde mag veroordeeld.

Waar het geweten „weten" eischt, moet dit weten uit het Woord worden verkregen. En dat wij boven meer dan eens op Voetius wezen, is niet om door het gezag van dezen leeraar onzer gereformeerde kerken de gewetens te laten beheerschen, maar omdat, naar onze overtuiging, door hem de inhoud der Schrift op het stuk van den Sabbat het zuiverst is verstaan.

Ten slotte zij hier, bij wijze van aanhangsel, nog kortelijk gesproken over de kerkelijke *feestdagen*.

Voor ons gereformeerden is er een specifiek verschil tusschen den *Sabbat* en de z. g. *feestdagen*. Is de eerste ons een ordinantie des Heeren, de laatste zijn niet dan instellingen van menschen. Niet verboden, maar toch ook niet geboden in de Schrift.

Het Paaschfeest is zeer oud, het Kerstfeest waarvoor men den 25sten December stelde, is evenals het feest van Hemelvaart en Pinkster eerst uit de 4e eeuw. Mede uit de 4e eeuw dateert het feest der Besnijdenis van Christus, tevens Nieuwjaarsdag. De kerkelijke viering van den Goeden vrijdag en van den Oudejaarsavond, — in Duitschland, Sylvesterabend, — kwam eerst in de 19e eeuw ten onzent in gebruik. Voor wie de beteekenis van de gemeene Gratie niet verstaat, heeft uiteraard de laatste geen zin.

De zevenweeksche „lijdensprediking" is in onze kringen niet vóór het midden der 17e eeuw in gebruik gekomen.

In Genève waren reeds vóór de komst van Calvijn, onder Farel en Viret, de christelijke feestdagen afgeschaft, omdat zij niet geboden zijn in de Schrift, en ook omdat zij, bij de kerstening der volkeren, gedeeltelijk in de plaats waren gesteld van de heidensche feesten, waarbij dan nog kwam de reactie tegen het „roomsche."

Calvijn in Genève gekomen, was het met die afschaffing eens. De Overheid van Bern drong echter op de viering aan, en de quaestie werd toen zelfs een hoofdmoment bij Calvijns verbanning uit Genève. Toen Calvijn, na zijn verbanning, in Genève terugkwam, vond hij de feesten weer ingevoerd. Hij verzette er zich niet tegen. Zij mochten echter niet met den Zondag gelijk gesteld. De kern der Gemeente was er evenwel tegen, en mee door Calvijns invloed zijn de feestdagen toen weer in Genève afgeschaft. Op 25 December van 1555 zette Calvijn in de weekbeurt zijn behandeling van Deuteronomium voort. De Kerstdagherinneringen waren voor den Zondag die volgde.

Dit radicale standpunt is onder de gereformeerden slechts ingenomen door de presbyteriaansche kerken van Schotland, en door de Independenten der 18e eeuw. Ook ten onzent lieten Voetius en Koelman zich tegen de „feestdagen" hooren.

Zeker mag een „feestdag" nooit met den dag des Heeren gelijk gesteld. Als hij niet op Zondag valt is hij ook niet als een Zondag te houden. Als dagen van goede boodschap, als dagen om te doen gedenken, zijn zij echter toe te laten. Uit de houding van Calvijn blijkt, dat ook hij ze, onder zekere voorwaarden, tot „de middelmatige dingen" rekent.

„De Heere is uwe Schaduw".

> De HEERE is uw bewaarder, de HEERE is uwe schaduw, aan uwe rechterhand.
> Psalm 121 : 5.

Niet alleen het kind, ook wie ouder is, ziet liever platen en printen, dan dat hij leest, of mint ze althans om zijn voorstelling *bij* het lezen te ondersteunen. Vandaar de voorliefde onzer vaderen voor den printbijbel, en vandaar de sterk herlevende vraag naar boeken en tijdschriften met illustratiën.

Een tijdlang was de liefde voor het met platen versierde boek ondergegaan, deels omdat de platen zoo slecht, en deels omdat de lezers zoo over-wijs waren. Maar sinds er wat meer natuur in ons terugkwam, en het lichtbeeld, met den lichtdruk saam, de illustratie in minder dan een kwart eeuw tot ongekende fijnheid en keurigheid verhief, is de oude liefde voor het *zien* weer boven gekomen, en is door dat „printenkijken" onze voorstelling ongemeen in klaarheid verrijkt. Het werkt nu alles met portretten en afbeeldingen. In goeden zin en in zondigen zin. De macht van het *laten zien* der dingen is weer erkend. Tot zelfs dagbladen gaan er hun kracht in zoeken. Thans is het nog het *beeld* bij het *woord*. Allengs wordt het almeer *beeld* en steeds minder *woord*, tot de overdrijving dan ten slotte zichzelve straft en de juister verhouding terugkeert.

Hoofdzaak bij dit alles is maar, dat onze natuur zóo geschapen, zóo aangelegd is, dat ze bij voorkeur liefst *onmiddellijk ziet*, en dat ze dit doorzet tot in het *geestelijke*.

Dat willen *zien*, liever dan door inspanning van ons denken tot *inzicht* te komen, is dan ook geen gebrek in ons, en veel min een gevolg der zonde, maar Goddelijk instinct.

Van de heerlijkheid daarboven wordt ons niet geprofeteerd, dat de gezaligden spitsvondige denkers zullen zijn, maar dat ze ook hierin als *kinderen* Gods zich zullen openbaren, dat ze het geestelijke, dat ze de geestelijke dingen, ja, dat ze het Eeuwige Wezen zullen begeeren te *zien*, en die klare aanschouwing metterdaad zullen *genieten*.

Philippus' vraag: Heere, toon ons den Vader en het is ons genoeg! was van dit diepe begeeren de voor dit leven al te naieve uitdrukking, en Jezus' antwoord op die vraag bewijst, hoe heel de Christelijke religie onder dit gezichtspunt van het *zien* kan worden saamgevat. De apostelen roemen er in, dat zij voor 't eerst *gezien* en *aanschouwd* hebben 't Woord des levens. Reeds in de profetie had het *visioen*, het *gezicht*, dit zien voorbereid. En als de apostelen ons de heerlijkheid teekenen die komt, dan profeteeren ze ons, hoe we nu zien als in een spiegel, maar dan zullen *zien* aangezicht tot aangezicht, en in dat *zien* kennen zullen gelijk we gekend zijn. Niet 't lezen, niet 't *redeneeren*, neen, het *zien*, de klare *aanschouwing* zal zaligheid wezen. En Johannes voegt er bij: „Geliefden, het is nog niet geopenbaard wat we zijn zullen, maar wij weten, dat wij Hem gelijk zullen wezen, want we zullen Hem *zien* gelijk Hij is."

Dit *zien* nu wordt voorbereid door plaat en print, en ook het zien van het *geestelijke* in het zinnebeeld. Het Kruis, het Altaar, het zinnebeeld van geloof, hoop en liefde. Nog zijn de catacombes der eerste Christenen van zulke zinnebeelden vol.

Doch wat nog meer zegt, de natuur, het leven zelf is van beeldspraak vol, en meer dan eenig boek is het juist de Heilige Schrift die deze beeldspraak aangrijpt, om ons het geestelijke te toonen. Behalve plaat en print, en behalve zinnebeeld, is het die *beeldspraak*, die niet *naast* het woord staat, maar in het woord dringt, en door het woord zelf de dingen toont. De ware Wijnstok, de goede Herder, het Lam Gods, de Zaaier die 't zaad uitstrooit, en zooveel meer, 't is alles beeldspraak, uit de natuur en uit het leven gegrepen, die God in zijn Woord bezigt, om ons het geestelijke in hooger klaarheid nader te brengen.

Niet anders nu doet de Schrift ook met opzicht tot het Hoogste, waar het geldt om ons het Eeuwige Wezen nader te brengen.

Dat Eeuwige Wezen nadert ons dan in de beeldspraak van: De Heere is onze Rotssteen, de Heere is onze burcht, de Heere is ons Hoog Vertrek. Hij is onze Zon. Hij is ons Schild. Hij is onze Bewaarder. Hij is de Vader in het Vaderhuis. Hij is onze Koning, zittende op den troon zijner heerlijkheid. En onder dit tal van beelden is er ook dit schoone beeld: *De Heere is uwe schaduw*. Jesaja bezigt het als hij, in aanbidding neêrgeknield, uitroept: „Heere, Gij zijt mijn God, Gij zijt den arme geweest een toevlucht tegen den vloed, een schaduw tegen de hitte, want gelijk de hitte door een dikke wolk, zoo zal het geroep der tirannen door u vernederd worden". En evenzoo neemt 't lied Hamsalôth het over: „De Heere is uw Bewaarder, de Heere is uw Schaduw aan uw rechterhand".

Deze sprake in beeld is daarom zoo schoon, omdat ze zoo zacht en teeder is.

Hier geen machtsopenbaring, geen sterke arm die ingrijpt. Er heerscht een versengende hitte, zooals die in de woestijn van het oosten alle leven neer kan slaan. En zie, nu schuift stil en met majesteit een dikke wolk over de woestijnvlakte, en het zonlicht verblindt en de zonnegloed verzengt niet meer, en de mensch ademt op, verkwikt en bijgekomen door de Goddelijke schaduw van omhoog.

Schaduw! o, Wij zonen van het westen kennen de heerlijkheid niet, die voor den oosterling in dit korte woord besloten ligt.

De hondsdagen nu uitgezonderd, is ons de zon nooit de felle tiran, die ons het leven tot een last maakt. De zon is ons een lieflijk iets, dat we zoeken. Ons verkwikt, ons koestert de zon. Wij minnen haar glansen.

Maar in 't land waarin de profeten profeteerden, de psalmist zong, Jezus omwandelde en de discipelen verkeerden, is al de vindingrijkheid om door dikke muren, door zware voorhangsels, door hoog geboomte, door lange witte kleederen, waarin men zich hult, aan de felle tirannie der zon te ontkomen. Alles brandt er, alles gloeit er, alles zengt er in het heete jaargetij, en met name in de vlakte der woestijn is mensch en beest willoos en hulpeloos aan den brand in het zand en aan den gloed uit den hooge overgeleverd.

Alles roept, alles bidt er om Schaduw.

En dit alles nu, door beeldspraak op de worsteling van Gods volk, en op den levensstrijd van zijn knechten overgebracht, brengt er profeet en psalmist beiden toe, om zijn Israël te verkwikken met de heerlijke vertroosting: *De Heere, uw God, is uw Schaduw!*

Uw Schaduw waartegen?

Tegen de hitte des daags, overdrachtelijk gebezigd van den druk van uw levenslot, van de hitte, de felheid, waarmee de woeling van den tegenstand, van den tegenspoed en de vervolging tegen u ingaat.

„De Heere is uw *Schaduw*! is verwant aan dit andere beeld: de Heere is uw *Schild*! maar heeft toch andere strekking.

Hebt ge te doen met een vijand, een vervolger, dien ge kent, dien gij voor u ziet, en wiens slagen op u aankomen, dan hebt ge een *schild* van noode, en wie in zulke dreigende oogenblikken zijn Schild bij zijn God zocht, heeft het altoos bij Hem gevonden.

Maar heel iets anders is het, als er een hitte tegen u ontbrandt, die ge niet grijpen kunt, die uit het geheimzinnige van uw levenslot, uit bedekte woeling van den tegenstand, als een elementaire macht u van alle zijden drukt en benauwt, zonder dat ge er verweer tegen hebt. Zoo is het voor den Arabier in de woestijn, als de zonnegloed het zand onder zijn voeten doet branden en zijn gehemelte verdorren doet. En zoo ook is het voor Gods volk, als de tegenstand zich van allen kant verheft, en het hier het water is dat het dreigt te overstroomen, en daar de stormwind die op het volk aandreunt. Ja, zoo is het ook in uw persoonlijk leven, als ge, om Gods wil en om de zake Gods, van moeite in moeite, van benauwing in benauwing wordt gedreven, en de hitte van de worsteling steeds in kracht wint, en ge eindelijk dreigt te bezwijken.

En in die ure nu, wij zouden zeggen, als het water aan de lippen komt, maar de Schrift die uit het Oosten komt, spreekt van een verzengenden zonnegloed, zoodat de hitte u zou doen neerzijgen, dan is de Heere uw zielsinnige Vertrooster, omdat Hij, de Heere, dan uw Schaduw is, die u overdekt, en u weer adem doet halen.

Dat kan, naar de heilige beeldspraak, door een wolk zijn, die de hitte van den zonnegloed ondervangt, maar het kan nog teederder.

Een vader kan in de woestijn zelf den kant van de zon nemen, en zoo ten schaduw zijn voor zijn kind, dat aan zijn zijde wandelt.

En aan dit beeld nu doet de psalmist denken, als hij zingt: De Heere is uw Schaduw *aan uw rechterhand*.

Zoo mengt zich in de vertroosting de Goddelijke teederheid der Hoogste liefde.

Uw God laat u niet alleen. De gang door de woestijn kan u niet gespaard worden. De hitte moet zengen. Maar de Heere zoekt u op. Hij komt bij u. U zeer nabij Hij plaatst zich tusschen die hitte der zon en u. Hij neemt u bij de hand. Hij dekt u met de schaduw die zijn majestueuse grootheid op u werpt. En zoo reist ge uw weg met blijdschap, door de liefde van uw God verkwikt, en overdekt door zijn heilige schaduw.

Dit alles nu is poëzie, we weten het wel. Maar omdat poëzie dichting is, daarom is ze nog geen *ver*dichting.

Er is ook wat geen oog ziet, en geen oor hoort, en wat in geen menschenhart zou opklimmen, maar wat God hier reeds te verstaan, te zien, te genieten geeft aan wie in zijn verborgen omgang is ingeleid.

God kan zeer verre van u zijn, maar uw God kan u ook zeer nabij wezen. Dit hangt aan zijn genade. Dit hangt af van uw innerlijk zielsbestaan.

Maar dit staat vast, als Hij u nabij is, de hitte des daags dreigt u te doen bezwijken, dan *is* hij uw Schaduw, en voelt gij zijn koele Schaduw over u komen aan uw rechterhand.

De verkoeling, die die Schaduw van uw God brengt, moet ge *voelen*, voelen aan uw ziel, en zoo ge die niet voelt, is het dan ook omdat ge *niet* nabij uw God zijt?

Amsterdam, 29 Sept. 1905.

De nieuwe koers.

I.

Het Ministerie, dat bij de opening der Kamer in de oude Ridderzaal het eerst voor het voetlicht trad, luidt een nieuwe periode voor ons volksleven in.

We waren de laatste jaren er aan gewend de teugels van het bewind in Christelijke handen te zien. De onderdrukking en achteruitzetting van ons Christelijk volksdeel had een einde genomen. De Regeering sprak het openlijk uit, dat zij in het Christelijk geloof den besten waarborg zag voor 's lands geestelijken bloei. Op de Christelijke grondslagen van ons volksleven werd voortgebouwd. Aan mannen van christelijke beginselen werd gelegenheid gegeven zich te wijden aan den dienst van den Staat. Het scheen, alsof een nieuwe dageraad was aangebroken, waarin het glorie-tijdperk onzer historie herleefde en de oude leuze „God, Nederland en Oranje" weer tot waarheid worden zou.

Die schoone hope is nu verijdeld. De Juni-stembus bracht ons Christelijk Ministerie ten val. Het liberalisme met het socialisme in bond, droeg de zegepraal weg. De haat, de smaad en de verguizing, waarmede toen het Christelijk Ministerie overgoten werd, bereikte een zelfs in het buitenland niet vaak overtroffen hoogte. Dat Nederland tijdens de misdadige woeling juist aan dit Kabinet de demping van het proletariersoproer te danken had, scheen nu vergeten. Elke daad van het Ministerie werd met de zwartste kool geteekend. En het aldus misleide volk kegelde een krachtig en sterk Ministerie omver, om daarvoor in de plaats een Kabinet te krijgen, dat reeds bij de geboorte kwalijk levensvatbaar bleek en, nauwelijks een maand oud, bedenkelijke symptomen van bloedarmoede vertoont.

Die innerlijke zwakheid van het Ministerie, dat in de Tweede Kamer geen meerderheid bezit en in de Eerste Kamer tegenover de vastaaneengesloten phalanx der christelijke parijen moet optreden, brengt vanzelf mee, dat het van alle scherpe maatregelen zich onthouden zal. Van het vorig Kabinet werden verschillende wetten voetstoots overgenomen. Over de gedreigde herziening van Lager en Hooger onderwijswet wordt geen woord gerept. De invoering van het algemeen stemrecht wordt tot later orde verschoven. En zelfs de heenwijzing naar de indiening van een nieuwe Armenwet behoeft niet te ontrusten, zoolang niet blijkt in welken geest die herziening geschieden zal.

Dat dit Ministerie trachten zal alle partijen en richtingen in ons vaderland gelijk recht te doen wedervaren, is een belofte aan welker goede trouw niet mag getwijfeld worden. Als tegenstelling met wat een vorig Kabinet deed, zou deze leuze een beleediging en een onwaarheid zijn. Als belofte van beterschap voor de toekomst van eene partij, die schier een eeuw lang de minderheden onderdrukte, kan ze dankbaar worden aanvaard.

Maar al is dus van dit nieuwe Ministerie niet veel rechtstreeksch kwaad te duchten voor ons christelijk volkskarakter, het feit zelf dat de wetgeving in christelijken geest is stop gezet en het liberalisme weer de teugels in handen heeft, werpt een donkere schaduw over de periode, die we tegengaan. Reeds nu blijkt, hoe de oude „clericalenhaat" in sommige liberale kringen weer den toon aangeeft. De weigering der Unie-collecte te Leeuwarden is een onvervalschte proeve van liberalistische partijtyrannie. En al mogen de hooge leidslieden met voorzichtigheid optreden, omdat het scheepke anders terstond stranden zou; al hangt het nieuwe Kabinet de vlag van verzoeningsgezindheid uit, wat na de scherpe oppositie bij de stembus zeker te waardeeren valt; de overmoed der lager geplaatsten en minder door besef van verantwoordelijkheid gedrukte ambtenaren laat geen twijfel over wat het liberaal regime ons brengen zal. Heimelijke of openlijke tegenwerking; achteruitzetting van wat beslist voor zijn Christelijke belijdenis uitkomt; dat hebben we in de toekomst te wachten.

De diepe teleurstelling, die hierin ligt opgesloten, behoeft niet verheeld of bemanteld te worden.

Onze strijd ging niet om eigen eere of voordeel, maar om de eere onzes Gods. Het was ons te doen om Zijn naam weer over ons volk uit te roepen, Zijn ordinantiën weer te doen gelden, Zijn rijk te doen komen. Na een worsteling van een eeuwlang scheen de overwinning behaald. We leefden in de schoone hoop, dat Nederlands volk weer tot den God der Vaderen zich bekeeren zou. De uitnemende gaven en talenten door God aan onze leidslieden verleend, moesten zelfs door onze tegenstanders erkend worden. In een der hachlijkste oogenblikken redde ons Christelijk Ministerie ons van de sociale revolutie. De vruchten van langdurigen arbeid stonden gereed, om in de volgende periode te worden binnengedragen. De toekomst beloofde ons zoo schitterend veel.

Dit alles is nu afgesneden.

Maar als christenen erkennen we ook in dezen weg van diepgevoelde teleurstelling de leiding van den Heere onzen God. Een oogenblik mag het daarbinnen stormen en de golven van twijfel over het hart henen slaan, ten slotte triomfeert het geloof en weerklinkt weer het oude lied uit de beklemde borst: Wat God doet dat is welgedaan.

Wanneer God de Heere voor ons kiest niet den weg van victorie, maar den weg van nederlaag, dan voegt het ons te berusten in Zijn heilig bestel. „Heilig zijn o God uw wegen, niemand spreek uw hoogheid tegen". En al voert die weg in de diepte der vernedering, al verstaan en begrijpen we niet waarom de uitkomst geen andere is geweest, we gelooven dat alle dingen zullen medewerken ten goede dengenen, die naar Gods voornemen geroepen zijn.

Want daarin schittert de heerlijkheid van ons Christelijk geloof, dat we nooit ontmoedigd worden. Geslagen, maar niet overwonnen. Teleurgesteld, maar niet twijfelmoedig. Onderdrukt, maar niet terneergeworpen. Zoo was het steeds met Gods volk. En zoo zal het ook nu zijn.

Even schoon als bezielend heeft Ds. Brummelkamp in zijn pas verschenen brochure „Het Ministerie Kuyper, Een terugblik", dien toon des geloofs doen hooren, waar hij zijn overzicht over de jongste staatkundige gebeurtenissen aldus eindigt:

> Onmogelijk is het voor de antirevolutionairen in den lande, het gebeurde niet te beschouwen uit het hooger oogpunt van de leiding Gods in den te voeren strijd. Zijn we niet opnieuw levendig herinnerd geworden aan de loopbaan van Groen van Prinsterer? De kern van onzen strijd is altijd van geestelijken aard geweest. Voor het onderwijs, dat is voor het leiden der volksontwikkeling in den Christelijken geest, heeft Groen, van zijn eerste optreden af en voorts levenslang, gestreden, in en buiten de kamer met mond en pen. Hij heeft niet mogen aanschouwen wat wij met onze oogen zien. Maar de man dien hij als zijn opvolger heeft aangewezen, heeft de schoolquaestie die niets minder dan een wereldprobleem is, in de wetgeving, zoowel voor hooger als voor lager onderwijs, een aanmerkelijke schrede vooruitgebracht. En nu dat verkregen is, wordt zijn ministerieele loopbaan op eenmaal afgebroken. Stemt het niet tot grooten dank, dat we juist dezen schat uit de schipbreuk mochten redden? Zegt het niet vervolgens, dat wij echte zonen van den Zwijger en zijn halsvriend Aldegonde, van Bilderdijk, Da Costa en Groen van Prinsterer zullen zijn, als we, evenals zij, de nederlaag willen lijden, ja persoonlijk willen ondergaan, indien maar het pand ons toevertrouwd, de christelijke echt Nederlandsche beginselen, ongeschonden overgeleverd worden aan het volgend geslacht?
>
> De overwinning in dezen strijd kwam altijd de geschiedenis leert het, paradoxaal. Niet naar, maar meestal tegen den gewonen loop der dingen. Toen de scherpe resolutie van Kappeyne haar beslag had gekregen, nam de Christelijke school haar stoutste vlucht. *Via crucis via lucis*. De weg van het kruis is de weg van het licht. Door de diepte naar de hoogte. Het is in akkoord met onze wordingsgeschiedenis, met onze hoogste roeping als natie. Nederland als zelfstandige staat is geboren, naar de kernachtige uitdrukking van Groen, uit den godsdienst. „Elders is de Kerk opgenomen door den Staat, hier is de Republiek niet slechts met de Kerk vereenigd, zij is geboren uit de belijdenis der Kerk." 1) Men zou ook kunnen zeggen: geboren uit martelaarsbloed. Daarom, zoo leerde Groen, zal Nederland, ook in het staatkundige, met die belijdenis staan of vallen. En onze geschiedenis toont, hoe die kloekmoedige belijdenis het volkskarakter verhoogt en veredelt, terwijl, omgekeerd, bij de verloochening der Goddelijke waarheid het karakter daalt en zich verlaagt.
>
> Zoo verbaast het ons dan ook niet, dat hen die in de voorste gelederen staan, de zwaarste slagen treffen. Het leven der profeten is in deze zondige wereld altijd vol gevaren geweest.
>
> For the age in which they live
> Will not forgive
> The splendor of the everlasting light.
> That makes their foreheads bright,
> Nor the sublime
> Fore-running of their time. 2)
>
> Deze dichterlijke herinnering is tegelijk een bemoediging. De profeten krijgen toch gelijk, want de boodschap die ze brachten kwam van Hem, die altijd goddelijk gelijk heeft tegenover de wereld. Gods tijd is de juiste tijd. Wie dat gelooft blijft moedig uitzien, en medewerken naar de mate zijner krachten aan de toekomst. Al gaan we nu misschien een periode van reactie of van stilstand tegen, er is geen reden voor moedeloosheid of traagheid. De menschen gaan, maar de beginselen blijven. Het afgetreden Ministerie liet een getuigenis na, dat ook na zijn heengaan zal blijven spreken. Al moest dan dit het laatste zijn wat we in 's lands raadzaal van het Ministerie Kuyper vernamen; al zou zijn arbeid, zooals die daar, afgewerkt ons afgewerkt, ligt, een *torso* blijven die nooit voltooid werd, dan nog roepen we zijn leden, en allen die het liefgehad en ervoor gestreden hebben, toe: Dank voor het verkregene, en, met een woord van Groen van Prinsterer uit het jaar 1850: „Vreest geen overmoed van menschen, indien ge durft belijden: „ik vreeze God." 3)

Zoo is het.

1) *Handboek der Geschiedenis van het Vaderland*, Amsterdam 1872. Derde Druk, blz. 55.

2) Longfellow, *The Divine Tragedy*. Leipsig. Introitus p. 11.

3) *Verscheidenheden over Staatsrecht en Politiek* Amsterdam. blz. 328.

Geleerdheid en Wetenschap.

De lessen aan de Vrije Universiteit zijn 28 September geopend door den pro-rector Prof. Bavinck met een rede over Geleerdheid en Wetenschap.

Deze rede, die in druk verschenen is, verdient in ruimen kring gelezen te worden. Want ook al is dit openingswoord naar oude usantie in de eerste plaats bestemd voor de studenten, Prof. Bavinck heeft deze gelegenheid aangegrepen om een der ingrijpendste methodologische quaesties te bespreken en deed dit met die rijke historische kennis, die philosophische diepte van blik en die klaarheid van voorstelling, waardoor elk zijner werken zich kenmerkt. Vooral waardeeren wij dit woord, omdat hierin kloek en duidelijk wordt uitgesproken, dat de Vrije Universiteit niet alleen en niet uitsluitend ten doel heeft den overgeleverden schat der wijsheid te bewaren en het hoofd der studenten met geleerdheid te vullen, maar mee wil arbeiden aan den verderen opbouw van den tempel der wetenschap en daarom van hare studenten vraagt, dat voor alles de brandende dorst naar *waarheid* hun ziel vervullen zal. De taak, door Prof Bavinck hier voorgesteld, is hoog, eischt inspanning van alle krachten, maar een Hoogeschool, die niet naar dat ideaal streven zou, zou den eerenaam van Universiteit onwaardig zijn.

Laat ons hieraan mogen toevoegen, dat de Rector voor den nieuwen cursus een getal van 29 studenten heeft ingeschreven. Voor het zilveren feest, dat de Vrije Universiteit tegengaat, is dat zeker een hoopvol teeken. Gedurende de laatste jaren is het getal studenten gedurig geklommen, en deze gestadige aanwas is wel het beste bewijs, dat de aantrekkingskracht onzer Hoogeschool eer stijgt dan daalt.

Predikant-Kamerlid.

Onze critiek op het besluit der Hervormde Synode, dat geen predikant tegelijk lid der Staten-Generaal kan zijn, vond bij Ds. Knottnerus slechts ten deele instemming.

Hij schrijft ons het volgende:

Hooggeachte Redactie!

In uw nummer van 17 September j.l. las ik dat u het er voor hield dat de beweging om het ambt van predikant uit te oefenen en het Kamerlid-zijn onvereenigbaar te verklaren, naar uwe gedachte, van uit den liberalen hoek zou zijn. Ik geloof dat het grootendeels waar is. Bronsveldiaansche sympathieën zullen niet nagelaten hebben hier hun invloed te laten gelden en vooral zij, die wars van alle echte christendom, aan het christendom in welke vertegenwoordiging dan ook allen invloed op het staatkundig leven willen ontzeggen, zullen zich hier wel het hardst geweerd hebben. Maar, het spijt mij dat ik het zeggen moet — de oppositie tegen het samengaan van het uitoefenen van bovengenoemde betrekkingen kwam toch ook voor 'n gedeelte, tenminste voor zoover ik het weet, van bealist Gereformeerden kant. Hiervan uitgaande dat niet alle bondelingen, vooral in onze dagen niet en vooral ook in de Hervormde kerk niet, geloovigen zijn, hoe dan ook (wedergeborenen) wilde ze den predikant in de eerste plaats de taak opleggen herderlijke zielszorg uit te oefenen over de leden der gemeente. Zij geloofde dat het ook in onze dagen nog 'n eisch van dringende zielszorg is, dat de predikanten in de handen van God, middellijk, het middel mogen zijn door het prediken van Gods Woord, door getrouw huisbezoek, zorgvuldig voorbereide catechisaties enz. zielen te brengen als arme en in zichzelf dood- en doemschuldige zondaren aan de voeten van het kruis, aan de voeten van den Heere Jezus. En daarom vond ze dat een dominé al zijn tijd noodig had in zijne gemeente en het andere werk maar aan anderen moest overlaten, en mocht hij door omstandigheden Kamerlid worden, dat hij dan tenminste de waarneming van het ambt van predikant tijdelijk neerlei.

„'n Dominee moet dominee blijven", zoo riep 'n ernstige, bekeerde ouderling op de classicale vergadering van onze classis, en met dien uitroep stemden vele Gereformeerden in, niet omdat zij aan het christendom zijn invloed, ook op politiek gebied, ontzegden wilden maar terwille van de kudde die door den Oppersten Herder der kudde aan de herders en leeraren is toevertrouwd.

Met de opname dezer regelen zult u zeer verplichten.

Uw leer
K. O. KNOTTNERUS, *V. D. M.*

Varik, 19 September 1905.

Hetgeen Ds. Knottnerus opmerkt, is volkomen juist. Ook naar onze overtuiging is het zeker als regel niet aan te bevelen, dat een predikant tegelijk een zoo omvattenden werkkring als volksvertegenwoordiger op zich neemt. De arbeid aan het predikambt verbonden, eischt den geheelen persoon, en terecht hebben daarom onze Gereformeerde Vaderen het steeds afgekeurd, wanneer een Dienaar des Woords nog andere betrekkingen waarnam.

Maar Ds. Knottnerus stemt zelf toe, dat het besluit der Synode niet alleen en niet hoofdzakelijk uit die beweegreden geboren is. Jaren lang heeft aan het hoofd der Synode een president gestaan, die tegelijk voorzitter was van het Nederlandsche Tooneelverbond. Tal van Hervormde predikanten wijden een goed deel van hun tijd en kracht aan de propagandeering der socialistische beginselen. Maar hoe weinig dit alles ook met het predikambt in overeenstemming moge zijn, de Synode heeft er nooit aan gedacht hiertegen maatregelen te nemen. Zoodra als echter van liberale zijde amok gemaakt wordt, omdat twee beslist christelijke predikanten in de Kamer optreden om hun overtuiging te verdedigen, neemt diezelfde Synode een besluit, dat *de facto* voor elk onbemiddeld predikant het onmogelijk maakt om in de Kamer op te treden. Tegen deze slippendragerij van het liberalisme ging in de eerste plaats ons protest.

En in de tweede plaats mag bij de beoordeeling van dit vraagstuk niet uit het oog worden verloren, dat de exceptioneele positie, waarin de Kerk zich bevindt, ook exceptioneele maatregelen noodig maakt. Onze volksvertegenwoordiging gaat van een puur individualistisch begrip uit; een hoop zielen op een stuk grond is de grondgedachte van ons staatsstelsel; aan vertegenwoordiging van de groote machten, die ons volksleven beheerschen, is zelfs niet gedacht. Vandaar, dat in de volksvertegenwoordiging elk wettig orgaan ontbreekt, waardoor de Kerk van Christus zich uitspreken en voor haar belangen ijveren kan.

Vroeger was dit niet zoo. In elk parlement was de geestelijkheid vertegenwoordigd. In het Engelsche Hoogerhuis hebben nog de hoogere geestelijken der Staatskerk jure suo zitting. En al zijn we niet blind voor de gevaren, die het vroegere repre-